

İŞÇİLERİ HEP AYNI MI SANIYORSUNUZ?

Aydınlık Gazetesi, 16 Ocak 2021

Yıldırım Koç

Eğer işçi sınıfını tanımıyor ve işçilerin çalışma ve yaşama koşullarının büyük çoğunlukla aynı olduğunu sanıyorsanız, büyük hata işlersiniz. Yaşamını işgücü satışıyla kazanan insanlar arasında da, gelir, iş güvencesi ve diğer bazı haklar açısından önemli farklılıklar vardır. Diğer bir deyişle, işçi sınıfı çeşitli tabaka veya katmanlardan oluşur.

Tanıdığım en nitelikli ve dürüst sendikacılardan biri, yıllar önce kaybettiğimiz Recai Emre idi. Recai Emre, 12 Eylül Darbesi sonrasında sıkıyönetim mahkemeleri tarafından hakkında kapatma kararı verilen ilk sendika olan Ankara Yol-İş'in başkanıydı. 1989 Bahar Eylemleri sürecinde başı çeken sendikalardan biri, o tarihte Yol-İş Sendikası Ankara Şubesi olan bu örgütlenmeydi. Recai Emre daha sonraki yıllarda Yol-İş Genel Başkan Yardımcısı olarak çalıştı. "İşçilerin hepsi aynı teknenin hamurudur; ancak teknenin farklı yerlerinde olabilirler," derdi. Kendisinden çok şey öğrendiğim Recai Emre'yi saygıyla anıyorum.

İŞÇİ SINIFININ KATMANLARI

İşçi sınıfı tabakalardan veya katmanlardan oluşur.

İşçi sınıfı güneş gibi düşünülürse, çekirdekte, emeğini maddi bir ürüne dönüştüren üretken emeğe sahip olan kesim bulunur. Tarım, madencilik, imalat sanayi (gıda, ağaç işleme, metal işleme, vb.), elektrik enerjisi üretimi, inşaat gibi sektörlerde doğrudan üretimde çalışan veya üretime kafa emeğiyle katkıda bulunan mülksüzleşmiş (mavi veya beyaz yakalı) işçiler bu çekirdekte yer alır. "Proletarya" dendiğinde genellikle kastedilen işçi sınıfının bu kesimidir.

Bu çekirdeğin çevresinde, emeğini maddi bir ürüne dönüştürmeden ücretli olarak çalışan mülksüzleşmiş kişiler bulunur. Ulaştırma, bankacılık, toptan ve perakende ticaret, otelcilik, lokantalar, kafeler ve kahveler, sigortacılık, temizlik, yükleme-boşaltma, sağlık ve eğitim gibi alanlarda çalışanların çok büyük bölümü bu niteliktedir.

Kürenin daha dış kenarlarında ise, işçilik dışında geliri olan, tam olarak mülksüzleşmemiş yarı-işçiler vardır. Örneğin, bir dönem Zonguldak kömür havzasında yaygın bir uygulama olan "münavebeli işçilik" veya "gruplu işçiler" bu nitelikteydi. Orman işletmelerinde bir dönem yaygın olan "vahidi fiyat" sisteminde iş alıp çalışan köylüler de bu grupta sayılır. Şeker fabrikalarında kampanya döneminde işçilik yapanların önemli bir bölümü aynı zamanda şeker pancarı üreticisidir.

İşçi sınıfının katmanları, işçilerin mülksüzleşme düzeyine, sektörel farklılıklara, işyerinin yerine ve büyüklüğüne, işverenin niteliğine, ücretli çalışanların bağlı buldukları tüzel (hukuki) düzenlemeye, ücret ve diğer haklar düzeyine, üretimin ve istihdamın yapısına, toplumsal ve siyasal koşullara ve teknolojiye bağlı olarak da değişiklik gösterir ve biçimlenir.

Farklı olsalar da bu işçiler aynı teknenin hamurudur; ekmek teknesinin farklı yerlerindedir. Diğer bir deyişle, işçi sınıfı, homojen (bağdaşık) değil, heterojendir (ayrışıktır). Ancak, ücretli emek olması, farklı tabakalar arasında ortak bir sınıf bağı yaratır. Bu farklılıkların aşılması, örneğin mavi yakalı işçilerle özellikle beyaz yakalı işçilerin veya kamu kesiminde işçilerle memurların ortak bir mücadeleyi geliştirebilmeleri ise kolay değildir.

MÜLKSÜZLEŞME

Buna göre, en genel anlamda işçi sınıfı, üretim araçları mülkiyetinden yoksun ve geçimini sağlamak için ana gelir kaynağı olarak başkasına ait bir işyerinde ücret veya aylık karşılığında çalışmaktan ve işgücünü satmaktan başka çaresi bulunmayan ücretlilerden oluşur.

Doğrudan üreticilerin yoksullaşarak tarlalarını veya dükkânlarını satmak zorunda kalmaları sürecine de "mülksüzleşme" denir. "Mülksüzleşme" konusu ele alınmadan işçi sınıfının oluşumu ve

yapısı incelenemez.

Ancak toplumsal yaşamda sınıf ayrımları bu tanımlardaki kadar keskin ve net değildir. Türkiye’de uzun yıllar birçok kişi hem kendi sahip olduğu tarlada üretim yapmış, hem de yılın bazı aylarında bir inşaat şantiyesinde, bir maden ocağında veya bir fabrikada ücretli olarak çalışmıştır. İşçi sınıfı ile küçük burjuvazi arasında yer alan bu mülksüzleşmemiş veya yarı-mülksüzleşmiş kesim, “işçi” görünmekle birlikte, işçi sınıfı hareketine önemli ve kalıcı katkılarda bulunmamıştır.

Geçmişte Osmanlı İmparatorluğu döneminde, aynı işyerinde köleler, özgür işçiler, acemi oğlanlar (askerler), yabancı işçiler birlikte çalışmıştır. Günümüzde aynı işyerinde beyaz yakalı işçi, mavi yakalı işçi, daimi işçi, mevsimlik işçi, yabancı kaçak işçi, yerli kaçak işçi, emekli olmasına rağmen çalışmayı sürdüren işçi, taşeron işçisi, kiralık işçi, tam zamanlı işçi, kısmi süreli çalışan işçi, çağrı üzerine çalışan işçi, ücretsiz izine çıkarılmış işçi, kısa çalışma yaptırılan işçi, yasal yabancı işçi, toplu sözleşme kapsamında olan ve olmayan işçi, İŞKUR aracılığıyla gelip ücretinin bir bölümü İŞKUR tarafından ödenen işçi, toplum yararına program kapsamında görevlendirilen işçi, denetimli serbestlik kapsamında çalıştırılan işçi, çırak ve stajyer bir arada bulunabilmektedir. Ayrıca meslek ve işyeri pozisyonu farklılıkları söz konusudur. Bu işçilerin bir bölümünün yan geliri de vardır.

İşçi sınıfının bu heterojen yapısı içinde bazı katmanlar sermayedar sınıfla ve/veya hükümetler ve devletle belirli sürelerle çıkar uyumuna girebilir. Bu katmanların durumu zaman içinde değişiklik gösterebilir.

İŞÇİ ARİSTOKRASİSİ

Birçok ülkede çeşitli dönemlerde görülen önemli bir tabaka, işçi aristokrasisidir. İşçi aristokrasisi, ücretli emek olmasına karşın, kısa vadeli çıkarları gereği işverenlerin yanında yer alan katmandır. İşçi aristokrasisinin ortaya çıkmasında, nesnel konumun ötesinde, işverenlerden yana bir bilinç unsuru da söz konusudur. İşçi aristokrasisi tartışmalarında en azından altı farklı etmen dikkate alınmalıdır: İlk olarak, işçinin kazançlarının düzeyi ve düzenliliği; ikinci olarak, sosyal güvenlik hakları; üçüncü olarak, çalışma koşulları ve üstlerinin kendisine karşı tavrı; dördüncü olarak, kendi altındaki ve üstündeki toplumsal sınıflarla ilişkileri; beşinci olarak, genel yaşam koşulları; altıncı olarak da, kendisinin ve çocuklarının gelecekte durumlarını daha da iyileştirme olanaklarının bulunması.